

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Alva Stafström

Kvinnorättskämpar och steriliseringsförespråkare?

En rättshistorisk analys av de kvinnliga riksdagsledamöternas syn på steriliseringslagarna.

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin: VT24

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Teori och metod	5
1.4 Forskningsöversikt och material.....	6
1.5 Avgränsningar.....	7
1.6 Disposition.....	8
2 SVERIGES STERILISERINGSLAGAR.....	10
2.1 Rashygien och andra rättfärdiganden	10
2.2 Vägen till en steriliseringslag	12
2.3 1934 års steriliseringslag – tvångssteriliseringar av sinnesslöa och sjuka	13
2.4 Makarna Myrdal och befolkningskommissionen – behövs en ny lag? 14	
2.5 1941 års steriliseringslag – samtycke och tvång.....	16
3 KVINNOR OCH STERILISERINGSLAGARNA	17
3.1 Att vara kvinna på 1930 och 40-talen	17
3.2 Kvinnorna som bestämde - riksdagskvinnornas åsikter	18
3.2.1 1934 års lagstiftningsprocess	19
3.2.2 1941 års lagstiftningsprocess	20
4 ANALYS	23
4.1 Vad tyckte riksdagskvinnorna om steriliseringslagen?.....	23
4.2 Varför hade riksdagskvinnorna denna åsikt?	25
5 SLUTDISKUSSION	29
BILAGA – KVINNLIGA RIKSDAGSLEDAMÖTER 1941	31
KÄLLFÖRTECKNING.....	32

Summary

Between 1934 and 1975 over 60 000 individuals were sterilized in Sweden and a predominant majority of the patients were female. The legislation which allowed these procedures intended to prevent “inferior individuals” from having children. In many cases, the operations took place without voluntary consent from the patients. The purpose of the thesis is to understand why this law was passed by the Swedish parliament. Since most of the victims of the legislation were female, the thesis answers the questions of what the female parliament members thought about the law and why they held this opinion.

To research how the sterilization legislation developed in Sweden the methodology of legal history was used. A gender-legal method has also been utilized to analyze how social norms impacted the legislator’s opinions. Legal positivism is also discussed, since the thesis examines the legislator’s view of the law. Sources of law, such as legislative history, is used along with other historical materials like newspaper articles from the examined period. The thesis also employs intellectual historical research as a source. Because of the word count constraints, information about the social norms of the time and facts about the parliamentarians have been limited.

Through an analysis of the female legislator’s party affiliations, contributions in the debate about sterilizations and other engagements, it is apparent that there were several female parliamentarians who supported the sterilization legislation. Many of the women in parliament 1941 even supported to extend the law further. Several explanations for this are discussed in the thesis such as the fact that during this time, eugenics were considered a respected science in Sweden. There was also a lack of human rights protected by law and parts of the Swedish women’s movement itself campaigned for sterilization legislation. However, the thesis also notes that there were female parliamentarians who did not participate in the sterilization debate and were therefore not undoubtedly in favor of legislation.

Sammanfattning

Mellan 1934 och 1975 steriliserades över 60 000 personer och en övervägande majoritet av dem var kvinnor. Den lagstiftning som låg till grund för ingreppen hade som syfte att förhindra ”mindervärdiga individer” från att bli föräldrar. I flera fall skedde steriliseringen utan ett frivilligt samtycke från patienten. Uppsatsen syftar till att skapa en förståelse för varför och hur en sådan lag kunde röstas igenom i Sveriges riksdag. Då de flesta av offren för lagstiftningen var kvinnor fokuserar uppsatsen på att analysera de kvinnliga ledamöternas åsikter. Frågeställningarna som uppsatsen besvarar är vad de kvinnliga riksdagsledamöterna ansåg om steriliseringslagstiftningen samt varför de hade dessa åsikter.

För att undersöka hur steriliseringslagstiftningen uppkom och utvecklades har en rättshistorisk metod använts. Då uppsatsen inkluderar en analys av hur dåtidens ideal och sociala normer påverkade lagstiftarnas åsikter har även en genusrättslig metod nyttjats. Dessutom diskuteras rättspositivism för att få en förståelse för hur riksdagsledamöterna såg på rätten. Uppsatsen bygger på information från rättskällor såsom förarbeten men övrigt historiskt material, exempelvis tidningsartiklar, har också använts. Materialet består vidare av idéhistorisk forskning om steriliseringslagstiftningen. Informationen om riksdagskvinnorna och dåtidens ideal har begränsats då uppsatsen har en ordgräns.

Genom en analys av kvinnornas partitillhörighet, tillägg i steriliseringsdebatten och övriga engagemang går det att urskilja flera riksdagskvinnor som var för steriliseringslagstiftningen. Vissa av dem motionerade dessutom för att utvidga lagen ytterligare. Uppsatsen diskuterar förklaringar för detta såsom rasbiologins status som vetenskap, avsaknad av mänskliga rättigheter och att kvinnorörelsen själv drev steriliseringsfrågan. Samtidigt lyfter uppsatsen det faktum att det fanns flera riksdagskvinnor som inte deltog i steriliseringsdebatten och därför inte nödvändigtvis var för en steriliseringslag.

Förkortningar

FK	Första kammaren
AK	Andra kammaren
RFSU	Riksförbundet för sexuell upplysning
1934 års steriliseringslag	Lagen (1934:171) om sterilisering av vissa sinnessjuka, sinnesslöa eller andra som lida av rubbad själsvärksamhet.
1941 års steriliseringslag	Lagen (1941:282) om sterilisering.
RF	Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform.
EKMR	Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Från 1934 till 1975 steriliserades 62 888 personer i Sverige, varav 93% var kvinnor.¹ Ingreppen gjordes med stöd av steriliseringslagen, som syftade till att förhindra ”undermåliga individer” från att sprida vidare sina arvsanlag. I vissa fall tillät lagen steriliseringar helt utan samtycke från patienten. När samtycke krävdes ställdes det dessutom inget krav på att samtycket var frivilligt.²

I ljuset av de mänskliga rättigheter vi idag åtnjuter i Sverige kan det verka helt oförklarligt att en sådan lag kunde röstas igenom av vår riksdag. Vilken människosyn hade riksdagsledamöterna om de ansåg att vissa personer borde steriliseras mot deras vilja? Då lagen kom att tillämpas i mycket högre utsträckning på kvinnor än män är det även av intresse att granska vad de kvinnliga riksdagsledamöterna ansåg om steriliseringslagstiftningen. Flera av kvinnorna som satt i riksdagen då steriliseringslagen tillkom, samt utvidgades, var dessutom viktiga kvinnorrättskämpar. Idag bygger feminismen på allas lika värde, men var det så för 80 år sedan?

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med följande uppsats är att få en förståelse för hur en steriliseringslag kunde komma till genom att undersöka vilka idéer som låg bakom att lagarna röstades igenom av riksdagen. Mer specifikt avser uppsatsen att undersöka de kvinnliga riksdagsledamöternas åsikter, då steriliseringslagarna huvudsakligen tillämpades på kvinnor. För att ge en förståelse för hur steriliseringslagstiftning kunde genomföras i Sverige ska lagarnas tillkomst och innehåll undersökas, samt motiven bakom dem. Av samma skäl behöver de tankar som rådde under den aktuella tidsperioden även utredas.

---

¹ Broberg & Tydén, s. 99 - Endast 3243 personer steriliserades innan 1941 års lag trädde i kraft. Flest ingrepp skedde 1949, 2 351 stycken.

² Exempelvis kunde samtycket vara villkorat eller framtvingat, se avsnitt 2.5.

Då uppsatsen avser att skapa en bild av varför steriliseringslagarna röstades igenom av riksdagen, ur riksdagskvinnornas perspektiv, har uppsatsen följande frågeställningar:

- Vad ansåg riksdagskvinnorna om steriliseringslagarna?
- Varför hade riksdagskvinnorna denna uppfattning om steriliseringslagstiftningen?

1.3 Teori och metod

Då uppsatsen ska undersöka hur steriliseringslagstiftningen skapades och utvecklades i Sverige använder sig uppsatsen av en rättshistorisk metod. Den rättshistoriska metoden kan dels inbegripa en undersökning av hur lagtext och praxis utvecklats, det vill säga juridiken internt, alternativt hur externa faktorer påverkat rättsutvecklingen.³ Följande uppsats nyttjar den rättshistoriska metoden mer i den senare bemärkelsen, då det allmänna samhällsklimatet diskuteras för att förstå varför steriliseringslagstiftning kunde genomföras. Den rättshistoriska metoden innebär även en användning av flera källor än de som ingår i regelhierakin. Rättsliga källor används dock ofta som utgångspunkt.⁴ Denna metod för materialinhämtning har använts i följande uppsats då arbetet grundar sig i steriliseringslagarna och dess förarbeten. Övriga källor har använts för att analysera varför dessa lagar tillkom och därmed komplettera informationen i förarbetena.

Eftersom uppsatsen analyserar hur olika dåtida ideal och föreställningar påverkade rättsutvecklingen har även en genusrättslig metod använts. Den genusrättsliga metoden ser rätten som en produkt av den samhälleliga och historiska kontext den är skapad i och uppmärksammar att lagarna är stiftade av människor.⁵ En utgångspunkt är att rätten är ett uttryck för de normer som finns i samhället och att en medvetenhet kring dessa normer därför krävs för

---

³ Musson & Stebbings, s.1.

⁴ Ibid, s. 2.

⁵ Nääv & Zamboni, s.277.

att förstå rätten.⁶ Följande uppsats analyserar vilka normer, exempelvis dåtidens kvinnoideal, som kan ha påverkat lagstiftarnas åsikter om lagen.

I uppsatsen diskuteras även hur rättspositivismen som teori kan ha påverkat riksdagsledamöternas syn på rätten. Klassisk rättspositivistisk teori beskriver gällande rätt som suveränens befallningar till sina undersåtar. Enligt rättspositivismens separationstes behöver inte rättsreglerna sammanfalla med det som är moraliskt rätt.⁷ En baksida med det rättspositivistiska synsättet på lagen är att makt ses som rätt oavsett vilka konsekvenser detta innebär för medborgarna. Den tidsperiod uppsatsen behandlar kan kännetecknas av rättspositivism och var en tid innan de rättighetskataloger naturrättsrenässansen gav upphov till stiftades.⁸ Exempel på sådana rättighetskataloger är Europakonventionen, som trädde i kraft 1953, och FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, vilken antogs 1948.

1.4 Forskningsöversikt och material

Under 1990-talet blev tvångssteriliseringar ett aktuellt forskningsämne och flera studier gjordes av Sveriges steriliseringslagar. År 1991 publicerade Gunnar Broberg och Mattias Tydén, båda idéhistoriker, deras forskning i boken *Oönskade i Folkhemmet*, där steriliseringslagarna och rashygienen utreds med bakgrund i folkhemstanken. Senare kom denna forskning att byggas vidare på av bland annat Maija Runcis, genom hennes doktorsavhandling *Steriliseringar i folkhemmet* från 1998. Runcis är universitetslektor i historia vid Stockholms universitet. *Steriliseringar i folkhemmet* har varit en central källa till föreliggande uppsats, då Runcis forskning belyser både steriliseringslagarnas tillkomst och implementering från ett kvinnoperspektiv. Även idéhistorikerna Lena Lennerhed och Eva Palmblads uppsatser om hur steriliseringslagstiftningen står i samband till preventivmedelsrörelsen har använts.

Som material till grund för uppsatsen har även en mer fri framställning av steriliseringslagarnas historia använts, detta i form av Maciej Zarembas bok

---

⁶ Nääv & Zamboni, s. 284 f.

⁷ Ibid. s. 54 f.

⁸ Ibid. s. 101.

De rena och de andra. Zaremba är journalist, idéhistoriker samt hedersdoktor vid Lunds universitet. Detta arbete har varit av vikt för uppsatsen då Zaremba presenterar en utförlig diskussion om hur rasbiologiska idéer kulminerade i steriliseringslagstiftning.

I syfte att få allmän information om riksdagskvinnorna har lexikon behövt konsulteras. Detta då det finns ytterst lite information om många av riksdagskvinnorna. Vissa av dem omnämnda finns inte i något lexikon och det har av tidsbrist inte varit möjligt att använda förstahandskällor för att återge information om samtliga ledamöter. I övrigt bygger uppsatsen på förstahandskällor i form av tidningsartiklar och böcker från 1930-talet, riksdagsprotokoll, motioner och propositioner samt statens offentliga utredningar.

1.5 Avgränsningar

Då uppsatsen har en ordbegränsning har flertalet avgränsningar av ämnesområdet behövt göras. Den tydligaste av dem är möjligtvis att uppsatsen endast behandlar de kvinnliga riksdagsledamöternas åsikter och ingen närmare undersökning görs av vad männen tyckte. Denna avgränsning är dels gjord med hänvisning till omfattningen på uppsatsen, dels för att det är av särskilt intresse att diskutera riksdagskvinnornas åsikter. Uppsatsen redogör inte heller närmare för de olika partiernas mer allmänna åsikt om steriliseringslagen, trots att detta av politiska skäl antagligen spelat stor roll för ledamöternas åsikter. Avgränsningen har gjorts då riksdagspartierna förefölls varit samstämmiga i sin åsikt om lagen och jag därför ansett att ingen närmare granskning behövts.

Informationen som återges om riksdagskvinnorna har även behövt begränsas. Om vissa av kvinnorna finns det en stor mängd information som hade varit av intresse men om andra är det svårt att hitta någon information alls. För att faktamängden om varje ledamot ska vara ungefär densamma har en avgränsning därför gjorts till partitillhörighet och yrke då denna information går att finna för alla ledamöter. I det fall det gick att hitta en återgivning av ledamöternas hjärtefrågor är detta även inkluderat då denna information har varit av

stor vikt för analysen. Att denna information inte finns för varje riksdagskvinna är dock en av uppsatsens felkällor. Faktamängden om de kvinnor som tagit särskild stor plats i riksdagsdebatten är däremot större.

Det har även skett en avgränsning av den allmänna information som återges om 1930–40-talen. Den information som återfinns i uppsatsen består främst i vilka kvinnoideal som rådde, samt de viktigaste frågorna inom kvinnokampen. Informationen är vald då jag finner den central för att få en förståelse för riksdagsledamöternas åsikter om steriliseringslagen. Uppsatsen innehåller även återgivelser av material från den aktuella tidsperioden vilket bidrar till en mer utförlig bild av de tankar som rådde då.

Vad riksdagskvinnorna tyckte om steriliseringsingreppen har bitvis varit svårt att avläsa på grund av informationsbrist. Här hade en djupare analys kunnat göras av vad de tyckte i andra frågor eller hur de uttalade sig i andra forum än riksdagen om mer utrymme fanns i uppsatsen. Det går även att föreställa sig otaliga förklaringar till varför riksdagskvinnorna tyckte som de gjorde om steriliseringslagen. Exempelvis hade uppsatsen kunnat diskutera hur steriliseringsdebatten utomlands kan ha påverkat ledamöterna. De förklaringar som diskuteras i analysen är valda då de har varit de tydligaste i riksdagsdebatterna och förarbetena.

1.6 Disposition

Först och främst ska uppsatsen belysa de centrala rättfärdigandena bakom steriliseringslagarna. Detta görs för att läsaren ska ha en grundläggande förståelse av de argument som låg bakom lagstiftningen då lagarnas innehåll, motiv samt lagstiftningsprocessen behandlas. Nästkommande avsnitt behandlar 1934 års steriliseringslags resa från idé till lag. En liknande presentation görs av den senare steriliseringslagen från 1941. Uppsatsen behandlar därefter översiktligt de normer som gällde för kvinnor under den aktuella tidsperioden, samt en redogörelse av dåtida kvinnorörelsens viktigaste frågor. Efter detta avhandlas de kvinnliga riksdagsledamöternas roll i lagstiftningsprocessen bakom steriliseringslagarna.

Slutligen sker en analys samt en slutdiskussion av riksdagskvinnornas åsikter om steriliseringslagstiftningen. I detta avsnitt besvaras uppsatsens frågeställningar.

2 Sveriges steriliseringslagar

2.1 Rashygien och andra rättfärdiganden

I de utredningar, förarbeten och riksdagsdebatter som föranledde steriliseringslagstiftningen används det återkommande uttryck som ”undermåliga människor” och ”mindervärdiga personer”.⁹ Begreppen är hämtade från rasbiologin, som under första halvan av 1900-talet ansågs vara en vetenskap. För att få en grundläggande förståelse för varför en steriliseringslag kunde införas i Sverige behövs därför inledningsvis en redogörelse för vad begreppet rashygien inbegriper.

Rashygien, synonym till rasbiologi och eugenik, definieras i Svenska Akademiens ordlista som ”strävan att förbättra människan genom biologisk förädling”.¹⁰ Rashygien hävdade att människan endast kunde utvecklas om de starka och välanpassade individerna i samhället, de livsdugliga, är de som får föra sina arvsanlag vidare.¹¹ Synen på vem ”de livsdugliga” och ”livsodugliga” var kunde se olika ut. Nazisterna menade att den ariska rasen skulle föröka sig medan de andra raserna försämrade befolkningskvalitén och därför skulle hindras från att skaffa barn.¹² Denna syn fanns inte endast i Tyskland då flera steriliseringar genomfördes i Sverige av rasistiska skäl, exempelvis av romer.¹³ Det fanns även rashygieniska förespråkare i preventivmedelsrörelsen, där man var orolig för att ”undermåliga” personer blev föräldrar och inte kunde ta hand om sina barn.¹⁴ Rashygien kunde även användas i syfte att främja folkhälsan.¹⁵ Efter andra världskriget blev denna ”reformeugenik” mer framträdande då avstånd skulle tas från nazismen.¹⁶ Reformeugeniken steriliserade i syfte att skapa en sundare befolkning. För att få en sund befolk-

---

⁹ Se t.ex. SOU 1933:22, s. 14 och SOU 1936:46, s. 14.

¹⁰ SAOL-14, sökord Eugenik.

¹¹ Zaremba, s. 49 ff.

¹² I Tyskland steriliserades 350 000 personer innan Aktion T4 inleddes, se Zaremba s. 40.

¹³ Zaremba, s. 287.

¹⁴ Runcis, s. 41 ff.

¹⁵ Ibid. s. 47.

¹⁶ Zaremba, s. 275. Nazisterna utförde också steriliseringar av folkhälsoskäl, avståndstagandet från nazismen gjordes genom att poängtera att hälsa var viktigare än etnisk rensning.

ning behövde således ”de osunda” förhindras från att föra sina arvsanlag vidare. Inom kategorin osund ingick både fysiskt och psykiskt sjuka, samt de ”sinnesslöa”.¹⁷ Begreppet sinnesslö syftade egentligen på en intellektuell funktionsnedsättning men begreppet hade ett brett tillämpningsområde. Maciej Zaremba framhåller i *De rena och de andra* att begreppet sinnesslö kan inbegripa ett stort antal uttryck, men gemensamt är att en sinnesslö avviker från vad som anses vara det normala och acceptabla.¹⁸ Det var dock inte endast av ”eugeniska skäl” som steriliseringslagen trädde i kraft. I förarbetena och utredningarna rättfärdigades även tvångsteriliseringar av främst ekonomiska, sociala och humanitära skäl.

De ekonomiska argumenten för steriliseringar hade som utgångspunkt att vissa individer var dyrare för samhället än andra, exempelvis sjuka och fattiga. Dessa personer sågs som en börda för staten och kommunerna och därför skulle man förhindra sådana personer från att födas.¹⁹ I och med det sena 1940-talet och 50-talets bidrags- och försäkringsreformer ökade antalet steriliseringar kraftigt.²⁰ Personer som inte ansågs kunna hushålla med bidragen utgjorde ett hinder för reformerna och skulle därför steriliseras.²¹ I betänkanterna till 1941 års steriliseringslag uttalade befolkningskommissionen att steriliseringar är ett nödvändigt komplement till social hjälpverksamhet.²²

Det sociala motivet för steriliseringar ansågs vara att individer som inte hade förmåga att utöva vårdnad över sina barn inte borde få sätta barn till världen. I förarbetena till 1941 års steriliseringslag konstaterades att det sociala skälet ofta hade ett samband till det rasbiologiska, då personer som sågs som undermåliga enligt rasbiologin även sågs som bristande i sin föräldraförmåga.²³ Det humanitära motivet sköt istället fokus från de oönskade barnen till individen

---

¹⁷ Prop. 1941:13, s. 11.

¹⁸ Zaremba, s. 280 ff.

¹⁹ SOU 1936:46, s. 15.

²⁰ Broberg & Tydén, s. 99.

²¹ Zaremba, s. 266 ff.

²² SOU 1936:46, s. 16.

²³ Ibid. s. 17.

som skulle steriliseras. Enligt detta motiv ansågs operationen hjälpa individen bort från ett föräldraskap de inte kunde klara av.²⁴

2.2 Vägen till en steriliseringslag

Under 1920-talet blev rasbiologin erkänd som vetenskap i och med grundandet av Rasbiologiska Institutet vid Uppsala universitet 1921. Det fanns en enighet mellan de politiska tillhörigheterna att vissa personer hade mer rätt än andra att existera i folkhemmet.²⁵ Ett år senare, 1922, lämnade socialdemokraten Alfred Petrén in en motion till FK (första kammaren) där han föreslog sterilisering av sinnesslöa, sinnessjuka, epileptiker och möjligtvis även ”sedlighetsförbrytare”.²⁶ Motionen var undertecknad av, förutom socialdemokrater, även liberaler och bondeförbundare. Lagutskottet undertecknade förslaget med tillägg att individen själv behövde samtycka till steriliseringen för att ingreppet inte skulle falla under misshandelsbrottet.²⁷

Det dröjde dock till 1929 innan det första förslaget till steriliseringslag lades fram.²⁸ I detta förslag möjliggjordes endast sterilisering vid ärftliga sjukdomar efter samtycke från patienten.²⁹ Lagförslaget sågs dock som alltför konservativt.³⁰ År 1933 utreddes därför steriliseringsfrågan på nytt, efter en till motion från Alfred Petrén och en petitionslista undertecknad av 1250 kvinnor, varav flera var framstående feministiska tänkare.³¹ I motionen framhöll Petrén att han motionerade om steriliseringslagstiftning på grund av utredningen i abortfrågan.³² Det nya lagförslaget tillät sterilisering av sociala skäl, nämligen ställdes det inget ärftlighetskrav. Ett samtycke krävdes inte enligt försla-

---

²⁴ Se t.ex. SOU 1929:14, s. 7 f.

²⁵ Runcis, s. 63.

²⁶ Motion i FK nr 38 18/1 1922, s. 8.

²⁷ Andra lagutskottets utlåtande nr 24 27/5 1922, s. 3 och 17.

²⁸ Runcis, s. 68 ff.

²⁹ SOU 1929:14, s. 4.

³⁰ Runcis, s. 79.

³¹ Ibid. s. 81 ff.

³² Motion i FK nr 188 20/1 1933, s. 15.

get då lagen endast skulle omfatta rättsinkapabla, nämligen personer som saknade förmågan att lämna ett giltigt samtycke.³³ Utredningen från 1933 utmynnade i en proposition 1934 som antogs av riksdagen och därmed fick Sverige sin första steriliseringslag.

2.3 1934 års steriliseringslag – tvångssteriliseringar av sinnesslöa och sjuka

Lagen (1934:171) om sterilisering av vissa sinnessjuka, sinnesslöa eller andra som lida av rubbad själsverksamhet möjliggjorde enligt 2 § steriliseringar av både eugeniska och sociala skäl utan samtycke från den individ ingreppet skulle utföras på. För att en sådan tvångssterilisering skulle få utföras krävdes det, enligt 1 §, att personen på grund av sin rubbade själsverksamhet varaktigt saknade förmåga att lämna ett giltigt samtycke, så kallade ”rättsinkapabla” individer. 3 § stadgade att ett steriliseringsbeslut skulle fattas av antingen två läkare i samråd eller medicinalstyrelsen. Beslutet kunde inte överklagas. Ett antal remissinstanser, samt ett flertal ledamöter i FK, ansåg att lagen även behövde reglera förutsättningarna för att sterilisera ”rättskapabla”³⁴ men en sådan ändring kom inte till stånd.³⁵

I förarbetena förklarades eugeniska skäl till sterilisering som steriliseringar i syfte att ”hindra tillkomsten av mindervärdig avkomma”.³⁶ De individer som kunde bli föremål för sterilisering på rashygienisk grund var därför personer med svåra ärftliga sjukdomar. Förarbetena pekade särskilt ut ”psykiskt (däri inbegripet moraliskt) undermåliga individer”.³⁷ Sociala skäl till sterilisering

---

³³ SOU 1933:22, s. 7.

³⁴ Personer vars tillstånd tillät dem att samtycka, motsatsord till rättsinkapabla.

³⁵ Prop. 1934 nr 103, s. 16.

³⁶ Ibid. s. 5.

³⁷ Ibid. s. 5.

innebar att ingreppet företogs på personer vars tillstånd gjorde dem till olämpliga föräldrar. Förarbetena framhöll att steriliseringar av både sociala och eugeniska skäl gjordes i samhällets intresse, inte individens.³⁸

2.4 Makarna Myrdal och befolkningskommissionen – behövs en ny lag?

Endast några månader efter att riksdagen antog 1934 års steriliseringslag utkom debattboken *Kris i befolkningsfrågan*, skriven av Alva och Gunnar Myrdal. Boken presenterade lösningar på den sjunkande nativiteten i Sverige. Där föreslogs ett förskolesystem samt förbättringar av standarden på bostäder, vilket förhoppningsvis skulle göra det mer attraktivt att bli förälder och fler barn skulle födas.³⁹ Makarna Myrdal tog dock även upp den ”kvalitativa” delen av befolkningsfrågan.⁴⁰ Till följd av den tekniska utvecklingen som skett sedan industrialiseringen hade högre krav börjat ställas på de ”intellektuella och moraliska kvalitetsegenskaperna” då maskiner hade ersatt mänsklig arbetskraft.⁴¹ Enligt makarna Myrdal behövde åtgärder vidtas för att möta det nu högre ”kvalitetskravet” på befolkningen. Annars skulle samhället riskera att få en större grupp människor utan försörjning, då de personer som inte levde upp till kraven inte skulle ha en plats på arbetsmarknaden, enligt makarna.⁴² En av åtgärderna för att möta det skärpta kravet som presenterades i boken var steriliseringar. Den nyss antagna steriliseringslagen uppmärksammades som ett steg i rätt riktning men enligt makarna fanns det en risk att lagen inte påverkade samhället i tillräckligt hög grad. Därför föreslogs det att sterilise-

---

³⁸ Ibid. s. 6.

³⁹ Myrdal, s. 10. - Barnkammarskolor diskuteras bl.a på s. 361 ff. och bostadspolitiken på s. 269 ff.

⁴⁰ Jfr Ibid. s.77-78 - Myrdal förklarar att befolkningens kvalitet beror på två faktorer, miljön och arv. För ”synnerligen oönskliga egenskaper” som är ärftliga föreslår de här steriliseringar för att öka befolkningskvalitén.

⁴¹ Ibid. s. 246.

⁴² Ibid. s. 251 ff.

ringslagen skulle utvidgas till att även möjliggöra steriliseringar av rättskapabla personer, under förutsättning att den redan existerande lagen inte tillämpades tillräckligt strängt.⁴³

År 1935 tillsattes en befolkningskommission för att utreda hur befolkningskrisen skulle åtgärdas, både kvantitet och kvalitetsmässigt.⁴⁴ Ett år senare presenterades kommissionens utredning med förslag på en ny steriliseringslag. Kommissionen skulle utreda hela steriliseringsfrågan men särskilt svara på möjligheten till frivillig sterilisering av rättskapabla individer.⁴⁵ Utredningen kom fram till att det fanns ett ”obestriddigt arvsbiologiskt och samhällligt intresse av att sterilisering företages” vid lindrigare psykiska sjukdomar.⁴⁶ Därför menade kommissionen att 1934 års lag var bristfällig och behövde kompletteras med en möjlighet att sterilisera rättskapabla personer.⁴⁷

Kommissionen föreslog även att en ny grupp individer, asociala, skulle kunna bli föremål för sterilisering. Med begreppet ”asociala individer” syftade kommissionen främst på personer med lindrigare intellektuella funktionsnedsättningar, psykopater och prostituerade. I utredningen drogs slutsatsen att dessa individer ofta hade en högre sexualdrift och därför även hade fler barn än den övriga befolkningen. Enligt kommissionen var dessa personer både intellektuellt och moraliskt undermåliga individer som inte kunde sköta vårdnaden av barn. Lagen skulle därför utvidgas så att även dessa individer kunde steriliseras. Vidare tillade kommissionen att de åsyftade individerna även var en ekonomisk belastning för stat och kommun samt att de ”i genomsnitt utgör ett arvsbiologiskt väsentligt sämre material än befolkningen i övrigt”.⁴⁸

1936 års betänkande angående sterilisering resulterade i att regeringen sent år 1940 lade fram en proposition om en ny steriliseringslag.⁴⁹ Den nya lagen skulle vara en utvidgning av den tidigare, då man inte funnit 1934 års lag

---

⁴³ Ibid. s. 257, 260.

⁴⁴ Broberg & Tydén, s.77.

⁴⁵ SOU 1936:46, s.7.

⁴⁶ Ibid. s. 16.

⁴⁷ Ibid. s. 18; se också s.48.

⁴⁸ Ibid. s.27 f.

⁴⁹ Prop. 1941:13.

tillräckligt effektiv, sett till antalet steriliserade.⁵⁰ I riksdagen fanns det ett omfattande och gränsöverskridande stöd för att ökade möjligheter till sterilisering och under våren 1941 röstade både FK och AK (andra kammaren) igenom lagförslaget.⁵¹

2.5 1941 års steriliseringslag – samtycke och tvång

I och med den nya lagen (1941:282) om sterilisering kunde vissa rättskapabla personer nu steriliseras, om de samtyckt därtill, enligt 1 §. Lagens tillämpningsområde omfattade, enligt samma lagrum, individer med ärftliga psykiska eller fysiska sjukdomar och funktionsnedsättningar samt personer som på grund av deras ”rubbning av själsverksamheten” inte ansågs vara lämpliga att ta hand om ett barn. Lagrummet utvidgades även till att omfatta personer som på grund av ett asocialt levnadssätt inte ansågs kunna sköta rollen som vårdnadshavare. Dessutom tilläts även sterilisering av medicinska skäl, vilket endast kunde genomföras på kvinnor. Abortlagen som trädde i kraft 1938 krävde dessutom sterilisering om abort gjordes av rasbiologiska skäl.⁵²

Trots att lagen endast tillät sterilisering av rättskapabla individer om ett samtycke från den ingreppet skulle utföras på förelåg, betydde inte detta nödvändigtvis att samtycket behövde vara frivilligt i praktiken. Den opererade ansågs ha samtyckt även om en sterilisering ställdes som villkor för exempelvis en abort eller frigivning från en vårdanstalt.⁵³ Tvångssterilisering av rättsinkapabla individer var fortfarande möjligt enligt 2 §, men nu var ingreppet möjligt att genomföra utan samtycke trots att individen endast var tillfälligt rättsinkapabel.

---

⁵⁰ Ibid. s. 9.

⁵¹ Broberg och Tydén, s. 90, jfr även AK motion 144 1941 som skrevs under av riksdagsledamöter från socialdemokraterna, liberalerna, bondeförbundet och högern..

⁵² Lagen (1938:318) om avbrytande av havandeskap, 2§.

⁵³ Broberg & Tydén, s. 123 f och s.138; Zaremba, s. 270.

3 Kvinnor och steriliseringslagarna

3.1 Att vara kvinna på 1930 och 40-talen

1920-talets reformer som berörde kvinnors förhållanden betydde inte nödvändigtvis att synen på kvinnan hade reformerats. Under 30-talet fanns det fortfarande en föreställning om att kvinnans plats var i hemmet och hennes viktigaste uppgift var att ta hand om mannen och barnen.⁵⁴ Samtidigt skedde det dock en förändring av synen på sexuell umgänge före äktenskapet och fler barn föddes av ogifta mödrar.⁵⁵ Det fanns däremot en tydlig skillnad av synen på kvinnlig och manlig sexualitet. Sexuell drift hos en kvinna kunde ses som en indikation på sinnesslöhet, medan det var mer normaliserat för män att ha aktiva sexliv. Dessutom sågs kvinnor med flera sexpartners som sämre föräldrar. Det ansågs vara kvinnans ansvar att skydda sig från männens sexualitet och på så vis inte få barn hon inte kunde ta hand om.⁵⁶ Under denna tidsperiod fanns det även ett allmänt renlighetsideal och därför en syn på en god samhällsmedborgare som nykter, ordentlig och arbetsam.⁵⁷

En av de viktigaste frågorna för kvinnorörelsen i Sverige på 1930 och 40-talen var kvinnornas rätt till arbete. Exempelvis drevs frågor om gifta kvinnors rätt till arbete samt avskaffande av kvinnolöner.⁵⁸ Frågor rörande kvinnors reproduktiva hälsa var även aktuella under tidsperioden. Exempelvis grundade norskan Elise Ottesen-Jensen RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning) 1933. Syftet med RFSU vid dess grundande var bland annat att förbättra sexualundervisningen, göra preventivmedel mer lättillgängliga och möjliggöra aborter samt steriliseringar.⁵⁹ År 1938 antogs Sveriges första abortlag, som möjliggjorde abort av medicinska, humanitära och eugeniska skäl. Enligt 2 § 3 stycket av lagen (1938:318) om avbrytande av havandeskap

---

⁵⁴ Runcis, s. 189 ff, Palmblad, s. 47.

⁵⁵ SOU 1929:14, s. 11.

⁵⁶ Runcis, s. 121.

⁵⁷ Jfr Zaremba, s. 283, 291 och Runcis, s. 124.

⁵⁸ Prop 1939:114; SOU 2014:6, bilaga 10, s. 9 f.

⁵⁹ Lennerhed, s. 24 ff. Nämnvärt är även att Ottesen-Jensen argumenterade för både steriliseringar och aktiv dödshjälp av ”andligt eller kroppsligt förkrympta individer”.

(1938 års abortlag) krävdes sterilisering för att abort på rasbiologiska grunder skulle genomföras.

3.2 Kvinnorna som bestämde - riksdagskvinnornas åsikter

Vad tyckte kvinnorna själva om en lag som kom att påverka dem i mycket högre utsträckning än männen? Som tidigare nämnt användes rasbiologiska argument av feminister i debatten om preventivmedel. Kvinnorörelserna som drev frågorna om preventivmedel argumenterade för att steriliseringar skulle förbättra levnadsförhållandena för fattiga familjer med många barn.⁶⁰ I samband med att steriliseringslagen behandlades i riksdagen 1933 ordnade kvinnoorganisationen Fredrika Bremer-förbundet ett informationsmöte om steriliseringar och abort där Alfred Petrén bjöds in som talare. Petrén belyste sambandet mellan abortfrågan och steriliseringslagstiftning. Han påstod att steriliseringsfrågan behövde utredas i och med den pågående utredningen om abort. I Frisinnade kvinnors tidskrift *Tidevarvet* återberättades det att mötet var fullsatt och att alla talare höll med varandra om frågorna som avhandlades. Detta menade skribenten i *Tidevarvet* var ett bevis på att kvinnorna nu krävde en lösning på dessa frågor.⁶¹ Kvinnoförbundet Yrkeskvinnors klubb lämnade under samma tid in en namninsamling till statsrådet för att möjliggöra sterilisering på sociala och medicinska grunder, det vill säga utvidga lagförslaget från 1929. Det var styrelsen för Yrkeskvinnors klubb som tog initiativet till namninsamlingen, där bland annat advokaten Eva Andén ingick. Underteckningar från flera olika yrkeskategorier återfanns, samt flera framstående kvinnor såsom Alva Myrdal och läkaren Ada Nilsson.⁶² I *Tidevarvet* uttalades det dessutom, efter att ett nytt förslag till steriliseringslag lades fram 1933, att frågan ”förts närmare en tillfredsställande lösning”.⁶³

---

⁶⁰ Runcis, s. 80.

⁶¹ *Tidevarvet* 9-1933, s. 1 och 4.

⁶² *Hertha* 3-1933, s. 68; Runcis s. 302 not 100.

⁶³ *Tidevarvet*, 38-1933, s. 3.

De kvinnor vars åsikter påverkade lagarnas utformning i högst grad var dock de kvinnor som satt i riksdagen. Därför ska riksdagskvinnornas syn på steriliseringslagstiftningen, både 1934 och 1941, undersökas närmare.

3.2.1 1934 års lagstiftningsprocess

År 1934 var Socialdemokraterna regeringsparti. I FK satt endast en kvinna, Kerstin Hesselgren. Både Folkpartiet och Socialdemokraterna hade valt in henne i FK och hon ansågs därför som politisk vilde, tills hon anslöt sig till Folkpartiet 1934. Hesselgren var ordförande för Frisinnade kvinnor, en organisation för radikala kvinnor, och drev frågor om kvinnors möjligheter i arbetslivet samt preventivmedel.⁶⁴ I AK satt fem kvinnor, fyra socialdemokrater och en folkpartist.⁶⁵ Folkpartisten, Vira Eklund, var förskollärläro och ny i riksdagen 1934. Eklund grundade Frisinnade folkpartiets kvinnogrupp och skrev i tidskriften *Tidevarvet* om arbetsförhållandena för kvinnliga lärare och sjuksköterskor.⁶⁶ Socialdemokraternas kvinnliga representanter var 1934 Sigrig Gillner, Ruth Gustafsson, Olivia Nordgren och Agda Östlund. Sigrig Gillner var författare och riksdagsledamot sedan 1932. Hon skrev artiklar för socialdemokratiska kvinnoförbundets tidskrift *Morgonbris* och var kontroversiell för sina nazisympatier.⁶⁷ Även Ruth Gustafsson valdes in i riksdagen 1932 och hade före sin tid som politiker varit redaktör för *Morgonbris*.⁶⁸ Typografen Olivia Nordgren hade suttit i riksdagen sedan 1925 och verkade framför allt inom sociala frågor som pension och sjukvård.⁶⁹ Den sistnämnda socialdemokratiska kvinnan i riksdagen 1934, Agda Östlund, hade suttit som ledamot sedan 1921 och var en av de första kvinnorna i riksdagen. Hon hade före sin tid i riksdagen arbetat som sömmerska och varit med om att grunda Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.⁷⁰

---

⁶⁴ "Kerstin Hesselgren", *Svenskt Biografiskt Lexikon*, Riksarkivet.

⁶⁵ Jfr Register 1 1934, s. 121 ff.

⁶⁶ "Vira Eklund", *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.

⁶⁷ "Sigrig Gillner", *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.

⁶⁸ "Ruth Gustafsson", *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.

⁶⁹ "Olivia Nordgren", *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.

⁷⁰ "Agda Östlund", *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*.

Ingen av riksdagskvinnorna uttalade sig i riksdagsdebatten om steriliseringslagen 1934.⁷¹ Det var inte heller någon av de kvinnliga ledamöterna som skrev under högermannen Georg Bismarks motion om att steriliseringslagen även skulle gälla rättskapabla.⁷² I utskottet som beredde lagförslaget satt det inte någon kvinnlig riksdagsledamot.⁷³

3.2.2 1941 års lagstiftningsprocess

År 1941 var Per Albin Hansson fortfarande statsminister. Sedan andra världskriget bröt ut hade Sverige dock en samlingsregering där alla partier, förutom kommunistpartiet, ingick. I riksdagen satt 18 kvinnor, alla från Socialdemokraterna med undantag från Kerstin Hesselgren (Folkpartiet) och Ebon Andersson (Högerns riksorganisation).⁷⁴

I samband med att den nya steriliseringslagen skulle röstas igenom av riksdagen lade två av riksdagskvinnorna fram motioner relaterade till lagförslaget. Göta Rosén motionerade för att det skulle finnas ett handräckningsförfarande reglerat i steriliseringslagen. Detta i syfte att personer som vägrade infinna sig hos läkaren för sterilisering skulle kunna hämtas av polis. Motionen var undertecknad av tre manliga ledamöter och riksdagskvinnan Hulda Skoglund-Lindblom.⁷⁵ Göta Rosén hade tidigare arbetat som barnavårdsinspektör och hon har återberättat att hennes värsta arbetsuppgift var att ta ifrån mödrar deras barn. I riksdagen drev hon frågor som rörde barns rättigheter och att förbättra förhållandena för fattiga familjer.⁷⁶

Den andra motionen lades fram av Hildur Nygren, vari hon hänvisade till en motion i FK.⁷⁷ Motionen krävde att riksdagen skulle göra ändringar i steriliseringslagen för att färre ärenden skulle behöva prövas av Medicinalstyrelsen. Dessutom behövde lagförslaget som hade lagts fram utvidgas för att i högre

---

⁷¹ AK protokoll Nr 30, 5/5 1934.

⁷² Motion i FK nr 306, 27/2 1934.

⁷³ Andra Lagutskottets utlåtande Nr 26 1934.

⁷⁴ Se Bilaga.

⁷⁵ Motion i AK nr 37 17/1 1941.

⁷⁶ "Göta Rosén", *Svenskt Kvinnobiografiskt lexikon*.

⁷⁷ Motion i AK nr 144 23/1 1941.

grad möjliggöra steriliseringar utan samtycke från patienten, i de fall patienten sågs som asocial. Syftet med ändringarna i lagförslaget skulle vara att göra förfarandet mer effektivt.⁷⁸ Förutom Nygren hade 16 ledamöter skrivit under motionen, varav nio socialdemokratiska kvinnor: Göta Rosén, Elsa Johansson, Ruth Gustafson, Anna Lindqvist-Peterson, Blenda Björck, Märta Öberg, Olivia Nordgren, Ellen Svedberg och Disa Västberg.⁷⁹ Hildur Nygren hade arbetat som folkskollärare innan hon blev invald till riksdagen år 1940. Hon talade framför allt för att skolbarn skulle få bättre villkor, exempelvis genom bättre skolhälsovård och gratis skolmat.⁸⁰ Undertecknaren Disa Västberg var vid den aktuella tidpunkten både Socialdemokratiska kvinnoförbundets ordförande samt ansvarig utgivare för Morgonbris.⁸¹

Både Göta Rosén och Hildur Nygren försvarade sina motioner i AK vid debatten i samband med omröstningen. Rosén lyfte problematiken med att steriliseringslagen inte var en ren tvångslag, då det inte finns någon möjlighet att tvinga den som ska steriliseras till operationsbordet trots att man hade fattat ett beslut om sterilisering.

I fråga om kategorien sinnesslöa, som sakna rättskapacitet, är det en samhällets plikt att förhindra, att de sätta barn till världen. Men här har man stannat vid att ingen mot sin vilja skall kunna steriliseras. Medicinalstyrelsen kan alltså, när det gäller individer av denna kategori, besluta, att de, fast de ej lämnat sitt medgivande, må steriliseras, men operationen kan ej verkställas mot deras vilja.⁸²

Hildur Nygren motiverade sterilisering av asociala skäl med att dessa individer var en särskild ekonomisk belastning av staten och därför inte borde få barn.

I motion har jag begärt utredning av frågan, huruvida och i vilken utsträckning tvångssterilisering av vissa asociala individer bör i lag föreskrivas. Det är en mycket allmän uppfattning bland dem,

---

⁷⁸ Motion i FK nr 105 23/1 1941.

⁷⁹ Motion i AK nr 144 23/1 1941.

⁸⁰ "Hildur Nygren", *Svenskt Kvinnobiografiskt lexikon*.

⁸¹ "Disa Västberg", *Svenskt Kvinnobiografiskt lexikon*.

⁸² AK protokoll nr 25 23/4 1941, s. 45.

som syssla med sociala arbetsuppgifter i detta land, att sådana individer i alltför hög grad betunga den allmänna budgeten till ofrånkomlig skada för det mervärdiga människomaterialet.⁸³

Vidare menade Nygren att steriliseringslagen inte skulle vara för ”försiktig” då om inte asociala individer steriliserades skulle detta påverka kommande generationer negativt. Detta främst för att barnen som föddes in i de asociala familjerna inte hade någon chans att få ett värdigt liv, enligt Nygren.

Att man i en fråga som denna går fram med försiktighet, är allt annat än klandervärt, men man får väl icke så stirra sig blind på fri- och rättighetskravet för varje enskild individ i denna generation, att man glömmer berättigade krav på den kommande generationen. Är det icke vår plikt att i den mån, det är möjligt, medverka till, att barn med alltför dåliga arvsanlag ej födas, särskilt som den miljö av asociala element, i vilken de skola tillbringa sin barndom, saknar alla förutsättningar att giva dem de betingelser för en harmonisk och lycklig utveckling, som varje barn har rätt att kräva?⁸⁴

Inga av de övriga riksdagskvinnorna som undertecknat motionerna deltog i debatten. Varken Göta Rosén eller Hildur Nygren vann full framgång med sina förslag, dock blev det efter 1941 möjligt att utföra sterilisering på endast asocial indikation likt vad Nygren motionerade om.⁸⁵

---

⁸³ AK protokoll nr 25 23/4 1941, s. 44.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Jfr 1941 års steriliseringslag.

4 Analys

4.1 Vad tyckte riksdagskvinnorna om steriliseringslagen?

För att göra en analys av vad kvinnorna i riksdagen ansåg om steriliseringslagarna måste det först konstateras vad de konkret debatterade och röstade om i riksdagen. År 1934 var frågan om huruvida sterilisering skulle kunna utföras på rättsinkapabla individer utan deras samtycke. Den senare lagen, från 1941, innebar en utvidgning där även rättskapabla individer kunde steriliseras med samtycke, som inte nödvändigtvis behövde vara ett frivilligt sådant. Lagen möjliggjorde även sterilisering av asociala individer. I det fall en ledamot röstade emot någon av dessa lagförslag innebar det inte att de tvunget var mot steriliseringar, utan de kunde även vara emot hur lagförslaget reglerade ingreppen. Innan närmare analys görs av riksdagskvinnornas åsikter är det dessutom nämnvärt att en röst för lagen möjligtvis gjordes enbart för att rösta enligt partilinjen, utan att ledamoten hade särskilt intresse i frågan.

För steriliseringslagen från 1934 finns det ingen konkret information om riksdagskvinnorna röstade för lagförslaget, då de varken uttalat sig i debatten eller undertecknat någon motion. Därför får ledning tas från kvinnornas partitillhörighet. Steriliseringslagen lades fram av Socialdemokraterna, vilket är en indikation på att de socialdemokratiska riksdagskvinnorna var för lagförslaget eftersom det gick i linje med partiets politik. Dock var det inte bara socialdemokrater som var för steriliseringar, utan det fanns en partiöverskridande uppfattning om att steriliseringslagen var nödvändig. Således kunde likväl Kerstin Hesselgren och Vira Eklund varit för steriliseringslagen. För att skapa en bättre bild av vad riksdagskvinnorna ansåg måste därför även en analys av deras övriga engagemang genomföras.

Både Hesselgren och Eklund hade tunga roller i Frisinnade kvinnors förbund. I förbundets tidning, Tidevarvet, förekom det positiva åsikter om steriliseringslagen. Hesselgren och Eklund behövde nödvändigtvis inte hålla med om allt som skrevs i Tidevarvet, men detta ger ändå en antydning om vad de tyckte. Socialdemokraten Sigrid Gillner var känd nazisympatisör, vilket även tyder på en positiv inställning till steriliseringar. Med en nazistisk människosyn ligger steriliseringar nära till hands, vilka även genomfördes i Hitlers Tyskland. Även andra kvinnoförbund agerade för steriliseringslagstiftning. Fredrika Bremer förbundet anordnade en informationskväll och Yrkeskvinnornas förbund skrev en petition där de krävde steriliseringslagstiftning. RFSU, en ledande aktör inom frågor rörande kvinnans reproduktiva hälsa, drev även steriliseringsfrågan. Flera kända kvinnor, som kunde ses som förebilder, exempelvis Alva Myrdal och Eva Andén var för ingreppen. Detta tyder på att kvinnorörelsen i stort agerade för en steriliseringslag. Att en kvinnlig riksdagsledamot var en del av denna rörelse kunde därför tala för att de såg positivt på steriliseringslagen.

När steriliseringslagen utvidgades 1941 var en övervägande majoritet av de kvinnliga riksdagsledamöterna socialdemokrater och lagförslaget kom även från detta parti. I riksdagsdebatten möter själva idén om sterilisering inget vidare motstånd. De motioner som läggs fram av kvinnor föreslår dessutom att göra lagen ännu mer effektiv och omfattande. Göta Rosén motionerade om ett handräckningförfarande för steriliseringar. Detta skulle innebära att det gick att tvinga fram steriliseringsingrepp genom polishämtning, något som inte tidigare var möjligt. I riksdagsdebatten kritiserar hon dessutom 1934 års lag för att inte vara en fullständig tvångslagstiftning. Roséns motion skrevs också under av riksdagskvinnan Hulda Skoglund-Lindblom. Hildur Nygrens motion som innebar att samtycke från patienten skulle behövas i färre situationer, samt sterilisering av ”asociala”, skrevs under av sammanlagt tio kvinnor. Således kan man konstatera att många av riksdagskvinnorna tyckte att den utökning av steriliseringslagen som presenterades 1941 inte var tillräckligt stor.

Då majoriteten av riksdagskvinnorna skrev under motioner för att göra steriliseringslagstiftningen mer omfattande blir det i sammanhanget även intressant att undersöka vilka som valde att inte underteckna. Då det inte finns någon närmare information om hur dessa kvinnor röstat i steriliseringsfrågan kan man inte dra slutsatsen att de var emot steriliseringarna. Kerstin Hesselgren och Ebon Andersson (från Stockholm) var från ett annat riksdagsparti än de som lämnat motionen, vilket kan förklara varför de inte undertecknade den. De socialdemokratiska kvinnorna som inte undertecknade var möjligtvis engagerade i andra frågor, exempelvis hade Sigrid Ekendahl ett stort fokus på kvinnors rättigheter på arbetsmarknaden. Även Hildur Humla verkar ha haft arbetarkvinnornas förhållanden som hjärtefråga. Dock är det värt att notera att dessa två inte undertecknade motionen trots att den kom från deras eget parti.

4.2 Varför hade riksdagskvinnorna denna åsikt?

Från diskussionen i föregående frågeställning går det att dra slutsatsen att åtminstone en stor del av riksdagskvinnorna var för steriliseringslagstiftningen. Därför ska en analys göras av de bakomliggande anledningarna till detta ställningstagande.

Först och främst kan det konstateras att det fanns en partiöverskridande opinion för ingreppen. En förklaring till detta var att rasbiologin under denna tidsperiod sågs som vetenskap. På så sätt sågs det troligtvis som vetenskapligt belagt att sterilisering av de man ansåg som osunda individer skulle leda till en friskare befolkning. I förarbetena till steriliseringslagen samt i riksdagsdebatten delas befolkningen upp i ”mervärdiga” och ”mindervärdiga” individer. Detta tyder på att det även fanns en allmän uppfattning om att alla inte var lika mycket värda och att rasbiologin fått genomslag i politiken. Endast det faktum att lagarna tillät steriliseringar på grund av ärftliga sjukdomar, det som i förarbetena kallas för ”eugenisk indikation” till sterilisering, visar hur godtaggen rasbiologin var som vetenskap. Under den aktuella tidsperioden ansågs även problemet med den minskade nativiteten ytterst aktuell. En lösning på

problemet verkade vara att öka befolkningens ”kvalitet”, enligt makarna Myrdal och befolkningskommissionen. Användningen av begreppet ”befolkningskvalitet” är återigen ett bevis på att det fanns en tanke om människors olika värde.

Det rasbiologiska argumentet för en steriliseringslag kunde även hänga ihop med ekonomiska skäl. I riksdagsdebatten nämner Hildur Nygren att asociala individer betungar statens budget och att detta går ut över de människor hon anser vara mervärdiga. Då vissa människor sågs som mer värda än andra hade de även mer rätt till statens resurser. Detta resonemang kommer till uttryck i förarbetena till 1941 års lag, där ingreppen ses som ett komplement till olika välfärdsinsatser.

Det är vidare av vikt att poängtera att steriliseringslagarna träder i kraft innan Europakonventionen (EKMR), FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna samt 2 kap i 1974 års regeringsform (RF). Detta innebär att exempelvis skyddet mot kroppsligt ingrepp i 2:6§ RF, som steriliseringslagarna annars hade behövt förhålla sig till, inte existerade. Invändningen som först fanns mot steriliseringslagstiftning, att sterilisering utan samtycke utgjorde grov misshandel enligt strafflagen, var inte byggt på argument om mänskliga rättigheter. I stället handlar invändningen om att skydda läkarna som utförde ingreppen från att bli åtalade för brott. Dessa omständigheter ger uttryck för den rättspositivism som rådde under 30 och 40-talen. Makt sågs som rätt och det fanns ingen tydlig uppfattning om att människor hade vissa inneboende rättigheter som staten inte kunde ta ifrån dem.

Rättspositivismens inflytande i samhället kunde således innebära att riksdagskvinnorna inte ifrågasatte statens rätt att införa en lag som innebar att individers kroppsliga integritet blev åsidosatt. Hildur Nygrens uttalanden i riksdagsdebatten gav stöd för detta då hon säger att man bör åsidosätta de mänskliga rättigheterna för vissa individer i syfte att förbättra förhållandena för nästa generation. Göta Roséns motion är även nämnvärd här. Hon ville genom sitt förslag öka tvånget i lagen, något som skulle åsidosätta individens friheter ytterligare. Dock skulle steriliseringsingreppen av rättskapabla endast ske om

det fanns samtycke, vilket antagligen sågs som ett sätt att tillgodose någon slags rätt till kroppslig integritet. Det är däremot tydligt, från hur lagen tillämpades i praktiken, att det egentligen inte fanns något samtyckeskrav. Detta då samtycket inte behövde vara frivilligt, utan likväl kunde tvingas fram av myndigheterna.

Många av riksdagskvinnorna var aktiva i olika delar av kvinnorörelsen, en rörelse som i vissa delar var för steriliseringsingrepp. En av de viktigaste kvinnofrågorna under tidsperioden, abortfrågan, fördes dessutom oftast på tal i samband med steriliseringarna. Detta skedde exempelvis vid Fredrika Bremer förbundets möte 1933 där både abort och sterilisering diskuterades. För att få genomföra en abort, när det väl blev lagligt 1938, kunde även ett steriliseringsingrepp krävas. I de undersökta tidningsartiklarna från kvinnoförbunds tidskrifter porträtteras dessutom en steriliseringslag som en viktig lösning på befolkningsfrågan. Petitionslistan signerad av bland annat Ada Nilsson och Eva Andén är även ett tecken på detta. Däremot är det av vikt att nämna att dessa personer och organisationer inte representerar hela kvinnorörelsen och att det säkerligen fanns feminister med avvikande åsikter, möjligtvis någon av riksdagskvinnorna.

Det kan även nämnas att de kvinnor som lade fram motioner och deltog i debatten, Göta Rosén och Hildur Nygren, hade båda arbetat med barn. Rosén, tidigare barnavårdsinspektör, berättade själv om hur hemskt det var att ta barn från deras mödrar. I debatten tog Nygren, folkskollärlärinna, dessutom upp sin erfarenhet från de sociala arbetsuppgifter hon haft och hävdar att barn som föds i en asocial miljö inte kommer få de möjligheter de har rätt till. Rosén och Nygren ger därför intryck av att, förutom av rasbiologiska skäl, vara för steriliseringar på grund av sociala och humanitära överväganden. Således är det även möjligt att riksdagskvinnornas erfarenheter från yrkeslivet påverkade deras åsikter i steriliseringsfrågan.

Det går inte heller att utesluta att dåtidens syn på kvinnlig sexualitet och renlighetsidealet påverkade kvinnorna i riksdagen, trots att många av dem kämpade för kvinnors fri- och rättigheter. Under den aktuella tidsperioden var

en hög sexuell drift hos kvinnor tabubelagt och kunde dessutom ses som ett bevis på sinnesslöhet. Det är möjligt att riksdagskvinnorna delade denna utbredda åsikt och att detta bidrog till det omfattande undertecknandet av Nygrens motion, där sterilisering av asociala föreslogs, vilket enligt förarbetarna kunde inbegripa personer med just högre sexualdrift.

5 Slutdiskussion

Vad riksdagskvinnorna ansåg om steriliseringslagarna är bitvis svårt att avläsa på grund av informationsbrist. Framför allt gäller detta åsikterna om 1934 års steriliseringslag, då kvinnorna inte tog en aktiv roll i lagstiftningsprocessen. Deras partitillhörighet och andra engagemang pekar dock på att flera av dem hade en positiv inställning till ingreppen. Några av de kvinnor som satt i riksdagen redan 1934 kom även 1941 att underteckna motioner om utvidgning av steriliseringslagen. För lagstiftningsförfarandet 1941 är det lättare att avläsa kvinnornas åsikter då riksdagskvinnorna debatterade och motionerade angående den nya lagen. Då en klar majoritet av de socialdemokratiska riksdagskvinnorna motionerade för en ännu mer omfattande steriliseringslag, framstår det som att de var för ingreppen. Det fanns däremot ett fåtal kvinnor som inte yttrade sig, vilket kan tala för att de inte höll med motionärerna. Detta innebär dock inte nödvändigtvis att kvinnorna var emot ingreppen, då motionerna endast gällde en utvidgning av det lagförslag om sterilisering som regeringen redan lagt fram.

Det fanns flera faktorer som vid de aktuella tidpunkterna kunde påverkat inställningen till steriliseringsingreppen som riksdagskvinnorna hade. Troligtvis spelade den partiöverskridande opinionen för ingreppen samt tidsandans rättspositivism stor roll, då inga tydliga invändningar mot lagen baserade på mänskliga rättigheter framförs. Det framkommer även tydligt att rasbiologin var godtagen som vetenskap vid denna tidpunkt. Många av riksdagskvinnorna var dessutom en del av kvinnorörelsen som även den förefölls haft en positiv inställning till steriliseringar. Riksdagskvinnornas yrken kan även ha spelat roll för deras åsikter, då de sett den misär som fanns i samhället och därför var för steriliseringar av sociala och humanitära skäl.

Uppsatsens avser inte att ifrågasätta den roll som dåtidens kvinnokamp och de av uppsatsen berörda kvinnorna hade för ett mer jämställt Sverige. Istället var målet att undersöka hur dessa kvinnor, i övrigt jämställdhetskämpar, kunde vara för ett sådant ingrepp av individens rättigheter som en sterilisering. Idag väljer många att vara feminister för att de tycker att alla människor

är lika mycket värda. Denna grundansats tycks inte 1930 och 40-talens feminism haft. Från hur kvinnorna under denna tid har uttalat sig kan slutsatsen dras att man gjorde skillnad på människor, de mervärdiga och de mindervärdiga. Det finns således en tydlig skillnad på människosyn mellan dåtidens och nutidens kvinnokamp.

Bilaga – Kvinnliga riksdagsledamöter 1941

Namn	Parti	Yrke	Viktig fråga
Hildur Alvéen	Socialdemokraterna	-	-
Ebon Andersson (Stockholm)	Högern	Bibliotekarie	Arbetsmarknad
Ebon Andersson (Malmö)	Socialdemokraterna	-	-
Blenda Björck	Socialdemokraterna	Sömmerska	-
Sigrid Ekendahl	Socialdemokraterna	Ombudsman (LO)	Arbetsmarknad
Ruth Gustafson	Socialdemokraterna	-	Sociala frågor, skola
Hildur Humla	Socialdemokraterna	-	Arbetsmarknad, semester
Kerstin Hesselgren	Folkpartiet	Yrkesinspektris	Arbetsmarknad, preventivmedel
Elsa Johansson	Socialdemokraterna	Vävare	-
Signe Linderöth-Andersson	Socialdemokraterna	Apoteksbiträde	-
Anna Lindqvist-Petersson	Socialdemokraterna	Kassörska	-
Olivia Nordgren	Socialdemokraterna	Typograf	Pension, sjukvård
Hildur Nygren	Socialdemokraterna	Folkskollärarynna	Skola
Göta Rosén	Socialdemokraterna	Barnavårdsombud	Barnavård, familjepolitik
Hulda Skoglund-Lindblom	Socialdemokraterna	-	-
Ellen Svedberg	Socialdemokraterna	-	Fattigvård, barnavård
Disa Västberg	Socialdemokraterna	Ordförande, Svenska socialdemokratiska kvinnoförbundet	Barnavård, fattigvård, arbetsmarknaden
Märta Öberg	Socialdemokraterna	Kassörska	-

Källor: Register över riksdagens protokoll med bihang, nr 1 1934, Matrikel över kamrarnas ledamöter vid lagtima riksdagen 1941, s.10.

Svenskt kvinnobiografiskt lexikon, www.skbl.se.

”Nytt stipendium ska stötta kvinnor”, P4 Värmland, Sveriges Radio, 3/5 2013.

Källförteckning

Källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1929:14, Betänkande med förslag till steriliseringslag.

SOU 1933:22, Förslag till lag om sterilisering av vissa sinnessjuka, sinnesslöa eller av annan rubbning av själsverksamheten lidande personer.

SOU 1936:46, Betänkande angående sterilisering.

SOU 2014:6, Män och jämställdhet, bilaga 10, ”Mäns ekonomiska resurser”.

Propositioner

Prop. 1934:103, Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om sterilisering av vissa sinnessjuka, sinnesslöa eller andra som lida av rubbad själsverksamhet.

Prop 1939:114, Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av trolovning eller äktenskap m. m.

Prop 1941:13, Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om sterilisering, m. m.

Motioner

Mot. i FK nr 38 1922, Petrén (S), 1922-01-18.

Mot. i FK nr 188 1933, Petrén (S), 1933-01-20.

Mot. i FK nr 306 1934, Bissmark (Högern), 1934-02-27.

Mot. i FK nr 105 1941, Källman (S), 1941-01-23.

Mot. i AK nr 37 1941, Rosén (S), 1941-01-17.

Mot. i AK nr 144 1941, Nygren (S), 1941-01-23.

Övrigt riksdagstryck

Andra lagutskottets utlåtande nr 24 1922, 1922-05-27.

Andra lagutskottets utlåtande nr 26 1934, 1934-04-24.

Register över riksdagens protokoll med bihang, nr 1 1934.

AK protokoll nr 30 1934, 1934-05-05.

AK protokoll nr 25 1941, 1941-04-23.

Övrigt

Svenskt kvinnobiografiskt lexikon

'Maria Elvira (Vira) Eklund', www.skbl.se/sv/artikel/ViraEklund, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Emilie Cederquist), hämtad 2024-05-17.

'Sigrid Maria Fredrika Gillner', www.skbl.se/sv/artikel/SigridGillner, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Bibi Jonsson), hämtad 2024-05-17.

'Ruth Valborg Maria Gustafsson', www.skbl.se/sv/artikel/RuthGustafsson, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Ulrika Holgersson), hämtad 2024-05-17.

'Olivia Lovisa Nordgren', www.skbl.se/sv/artikel/OliviaNordgren, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Christina Carlsson Wetterberg), hämtad 2024-05-17.

'Agda Maria Östlund', www.skbl.se/sv/artikel/AgdaOstlund, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Gunnel Karlsson), hämtad 2024-05-17.

'Göta Margareta Rosén', www.skbl.se/sv/artikel/GotaRosen, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Lena Näslund), hämtad 2024-05-17.

'Hildur Kristina Nygren,' www.skbl.se/sv/artikel/HildurNygren, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Maria Sjöberg), hämtad 2024-05-17.

'Rebecka Desideria (Disa) Västberg', www.skbl.se/sv/artikel/DisaVastberg, Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Irene Andersson), hämtad 2024-05-17.

Svenskt biografiskt lexikon

'Kerstin Hesselgren', <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/12947>, Svenskt biografiskt lexikon (art av Ruth Hamrin-Thorell), hämtad 2024-05-17.

Svenska Akademiens ordlista

'Eugenik', <https://svenska.se/saol/?sok=eugenik&pz=1>, Svenska Akademiens ordlista, publicerad 2015, hämtad 2024-05-21.

Litteratur

Lennerhed, Lena, 'Steriliseringar och sexuell reform: Elise Ottesen-Jensen och Riksförbundet för sexuell upplysning' i *Fem uppsatser om steriliseringen i Sverige*, Ugglan, Lund, 2000.

Musson, Anthony & Stebbings, Chantal (red.), *Making legal history approaches and methodologies*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

Myrdal, Alva & Gunnar, *Kris i befolkningsfrågan*, Folkupplaga (femte upplagan), Albert Bonnier, Stockholm, 1935.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, Andra upplagan, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Palmblad, Eva, 'Abortpolitikens dolda dagordning under trettio-och fyrtiota-len' i *Fem uppsatser om steriliseringen i Sverige*, Ugglan, Lund, 2000.

Runcis, Maija, *Steriliseringar i folkhemmet*, Ordfront förlag, Stockholm, 1998.

Zaremba, Maciej, *De rena och de andra*, Bokförlaget DN, Stockholm, 1999.

Tidskrifter

Hermelin, Carin (red.), Signerat "Casan", "En växande kvinnoopinion kräver tidsenlig sexuallagstiftning", *Tidevarvet*, 11 årg, 1933.

Hermelin, Carin (red.), Signerat "C.H", "Förslaget till steriliseringslag", *Tidevarvet*, 11 årg. nr 38, 1933.

Von Konow, Margareta (red.), "I aktuella socialhygienska samhällsspörsmål", *Hertha*, 20 årg. nr 3, 1933.

Övrigt

Nytt stipendium ska stötta kvinnor (2013), <https://sverigesradio.se/artikel/5520692>, P4 Värmland, Sveriges Radio, 2013-05-03.